

4.

Žalmy, modlitebná kniha veriaceho človeka

Diecézna škola viery IV.

Základná charakteristika žalmov

Kniha žalmov (=Žaltár) je jedinečná kniha Starého zákona a Svätého písma vôbec. Žalmy sú duchovným dielom, ktoré má poetickú formu s obdivuhodnou krásou. Na celé Písmo, vrátane Knihy žalmov, zvykneme hľadiť ako na dojmavé slovo Boha ľuďom. V prípade Žaltára je to však zároveň aj slovo človeka k Bohu. Teda v tejto knihe Písma sa uskutočňuje tajomná komunikácia Boha a človeka v oboch smeroch. „Je to, akoby nám v žalmoch Boh chcel povedať: „Tak sa môžeš modliť. Takto sa máš modliť.“¹

Význam žalmov v živote kresťanov prvých storočí, a špeciálne v živote veľkého učiteľa Cirkvi sv. Augustína, vystihuje jeho citát z Výkladov k žalmom: „Môj Žaltár, moja radosť!“ (PL 37,1775). Ten istý autor vo svojich spisoch 20 tisíc-krát citoval Starý zákon. Z toho 11500-krát citoval Žaltár. V Novom zákone je tretina všetkých citácií Starého zákona prevzatá práve z Knihy žalmov.²

Žaltár používaný počas mnohých stáročí v židovskom aj kresťanskom prostredí patrí k najobľúbenejším knihám Biblie. Dôvodov tohto konštatovania je iste veľa. Predovšetkým to spôsobuje fakt, že v Žaltári je vypovedaný existenciálny obraz veriaceho človeka, ktorý sa ocitá v najrôznejších situáciách, v ktorých hľadá cestu k Bohu. Žaltár sa takto stal akousi ukážkou najrozmanitejších osudov, ktoré si človek rieši pred Božou tvárou. Je to „zrkadlo duše“ a celej ľudskej existencie. Prirovnanie k zrkadlu duše, v ktorom možno objaviť nielen prežívanie viery kohosi vzdialeného, ale aj seba samého, sa spomína už u cirkevných otcov (Origenes, Atanáž, Augustín). Uvádza to aj M. Luther, ako aj súčasní autori (Bernd Janowski a iní).³

Nezriedka vystupujú do popredia ešte iné pohľady na Žaltár, a síce jeho prirovnanie k „malej Biblii“, kompendiu (=stručnému obrazu) dejín viery Izraela, cesty Izraela dejinami ako aj životnej cesty modliaceho sa a pod. Ako „malá Biblia“ je Žaltár označovaný preto, že obsahuje prakticky všetky témy Božieho zjavenia. Žaltár hovorí o stvorení sveta, o Božom milosrdenstve, o vyslobodení z Egypta, o výchove Božieho ľudu, o jeho formácii, o rozličných ťažkostiach človeka (choroba, krivda, prenasledovanie...), ba nájdeme aj mesiášske miesta. Keď si ešte uvedomíme, že Pán Ježiš sa modlil žalmy, ba ovládal ich naspamäť (porov. Mk 15,34), vtedy uznáme, že aj v novozákonnom duchovnom živote majú žalmy veľký význam. Aj v dnešných časoch mnohí mladí ľudia ovládajú aspoň niektoré žalmy naspamäť, predovšetkým tie, ktoré ich výrazne oslovili a majú ich v osobitej obľube.

Pôvod žalmov

Žalmy sú ukážkou modlitebnej horlivosti starozákonného človeka. Ako a kedy žalmy vznikli? Slovo *žalm* pochádza z gréckeho jazyka. Odvodené je zo slovesa *psallein*, čo

¹ STRUPPE, U.: *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda Nitra 1998, s. 130.

² Porov. HERIBAN, J.: *Úvod do Knihy žalmov*. In: *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, s. 993.

³ Porov. JANOWSKI, B.: *Die Antwort Israels*. In: *Bibel und Kirche*, Quartalschrift, KBW Stuttgart 1/2001, s. 2-7.

znamená hrať na strunovom hudobnom nástroji. Podstatné meno *psalm* označuje pieseň sprevádzanú hrou na takomto hudobnom nástroji (harfa, citara...). Iné, hebrejské názvy pre žalmy sú:

mizmor = spev, ktorý má byť doprevádzaný hudobným nástrojom

šír = pieseň, spev

maskil = poučný, sapienciálny žalm

tefillah = modlitba.

Pôvod žalmov je veľmi dávny. Prvé žalmy vznikli ako spontánny výraz modlitieb veriacich ľudí, ktorí v rôznych situáciách obracali svoju myseľ na Boha, pričom ho oslavovali, ďakovali mu, odprosili a prosili.

Tieto spočiatku individuálne modlitby sa postupom času dostali do spoločného používania, až ich napokon začali používať aj v chráme a neskoršie aj v synagógach. V nich sa odráža duša starozákonného človeka, ktorý v žalmoch vyspieval všetku svoju radosť aj žiaľ, vyjadril svoju úzkosť aj dôveru v nebezpečenstvách, ktoré prežíval. Žalmy sa tak stali hlavným modlitebným prostriedkom, ktorý si veriaci osvojili a stotožnili sa s ich obsahmi. V nich sú zachytené rozličné dejinné situácie, v ktorých sa národ ocitol a nachádzame v nich aj prorocké prvky vzhľadom na mesiášsku budúcnosť (napr. apoštol Peter zo Ž 16,10⁴ dokazoval, že zmŕtvychvstanie Ježiša Krista bolo predpovedané v žalmoch a uskutočnilo sa z Božej prozreteľnosti).

Pokiaľ ide o autorov žalmov, s istotou nie je možné o žiadnom žalme povedať, kto ho zostavil. S veľkou pravdepodobnosťou možno tvrdiť, že kráľ Dávid bol veľký duch, hudobne aj básnický bol nadaný, a preto je veľmi pravdepodobné, že skladal žalmy. V úvodoch až 73 žalmoch je uvedené, že ide o *Dávidov žalm*. Lenže tieto a ďalšie mená (Dávid, Asaf, Kore...) mohli byť do žalmov dopísané neskôr (úvodné poznámky nie sú inšpirované!!!) a môžu naznačovať buď autorstvo alebo venovanie. Teda: *Dávidov žalm* možno chápať ako od neho pochádzajúci alebo jemu venovaný či pripísaný.

Štruktúra Žaltára a rozdelenie žalmov podľa literárnych žánrov

Celý Žaltár obsahuje spolu 150 žalmov, ktoré obsahujú rozmanité témy. Spoznať v ich usporiadaní nejaký systém je veľmi náročné. Oddávna sa Žaltár formálne delí na 5 kníh: Ž 1 – 41; 42 – 72; 73 – 89; 89 – 106; 107 – 150. Dôvodom takéhoto rozdelenia je to, že v závere každého žalmu, ktorý uzatvára tú-ktorú knihu, je takzvaná *doxológia*, čiže oslava Boha. Je možné, že rozdelenie žalmov do piatich kníh (zbierok) sledovalo rozdelenie Tóry (Mojžišových kníh) na 5 kníh. Možné je aj to, že rozdelenie ruženca na 5 desiatkov sa tiež inšpirovalo piatimi zbierkami žalmov. Tak, ako sa kňazi a rehoľníci modlili v Liturgii hodín 150 žalmov, podobne sa aj veriaci chceli modliť 150-krát modlitbu Zdravas' Mária...

Vedecké štúdium žalmov sa prudko rozvíjalo najmä v prvej polovici 20. storočia. Zvlášť nemeckí protestanti zaznamenali veľké úspechy vo výskume žalmov. Žalmy boli skúmané ako samostatné duchovné a literárne diela, ale skúmané bolo aj vzájomné prepojenie žalmov. Autori v žalmoch postupne objavili jedenásť typov, ktoré sa nazývajú žalмовé žánre. Sú to: individuálne a verejné lamentácie, žalmy dôvery, spevy vďaky, hymny, kráľovské žalmy, sionské žalmy, žalmy o kráľovi-PÁNOVI, liturgia jahvistickej vernosti, sapienciálne

⁴ Ž 16,10: *Lebo nenecháš moju dušu v podsvetí a nedovoliš, aby tvoj svätý videl porušenie* (Sk 2,27).

(múdroslovné) žalmy, rozličné modlitby. Osobitnú skupinu predstavujú napr. kajúcne žalmy (6; 32; 38; 51; 102; 130; 143), pútnické žalmy (120 – 134), alelujové žalmy (začínajú alebo končia zvolaním *aleluja*; je ich vyše 20), dokonca aj retribučné žalmy (=žalmy odplaty; treba ich chápať ako výraz túžby po spravodlivosti), imprekatórne žalmy (=preklínacie žalmy; je ich 11; je v nich snaha o dosiahnutie Božieho súdu nad hriešnikom) a iné. Teda rozmanitosť tém a z toho vyplývajúce veľké možnosti použitia robia túto zbierku žalmov naozaj Modlitebnou knihou veriaceho človeka, malou Bibliou, či zrkadlom duše.

Najhlavnejšie teologické témy Žaltára

Každý žalm, ktorý čitateľ porozumie a hlbšie si ho premedituje, odkrýva svoju krásu a duchovnú hĺbku aj výšku. V niektorých žalmoch usporiadaných za sebou, možno vybadať aj postupné rozvíjanie teologických tém. K najhlavnejším teologickým témam žalmov patria nasledovné: pojem Boha a náuka o Bohu, Boh Stvoriteľ a Spasiteľ, Boží zákon, mesianizmus v žalmoch, trpiaci človek a pojem Boha, chudobný a spravodlivý človek vo vzťahu k Bohu, nábožný a svätý človek pred Bohom, kajúci človek a Boh a pod.

Ďalšia téma sa nám ukáže v praktickej ukážke analýzy Žalmu 1.

Kresťanská lektúra žalmov

Tento spôsob čítania a meditácie žalmov spočíva v takom prístupe k Žaltáru, ktorý berie do úvahy evanjeliové udalosti a kresťanskú náuku. Prví kresťania si všimli, že Pán Ježiš venoval žalmom veľkú vážnosť a pozornosť: v polemike s farizejmi citoval Ž 110,1 (Mt 22,44), z kríža recitoval Ž 31,6 (Lk 23,46), emauzským učeníkom zo žalmov⁵ dokazoval svoje zmŕtvychvstanie... Pred svojím umučeníom sa iste modlil alelujové žalmy predpísané na veľkonočnú večeru. Podobne svätý Štefan, diakon, umieral so slovami prispôbenými slovám Žalmu 31,6 (Sk 7,59).

Kresťania spočiatku uprednostňovali hymny, ale zakrátko sa vrátili opäť k žalmom, v ktorých objavovali kresťanské prvky, resp. ich začali vykladať v kresťanskom zornom uhle. Cirkevní otcovia s veľkým nadšením študovali a kontemplovali žalmy, v komunitách zasväteného života žalmy predstavovali a predstavujú najhlavnejší prameň duchovného života.

S kresťanským výkladom a porozumením žalmov súvisia aj určité ťažkosti. Niektorí jednotlivci tvrdia, že žalmy sú dnešnému kresťanovi z rozličných dôvodov cudzie. Ide údajne o starozákonnú mentalitu, o rozdielne historické okolnosti, o rozdielne psychologické podmienky, či rozdielnu náboženskú náuku. Na všetky tieto námietky proti žalmom však možno odpovedať spoločným argumentom v tom zmysle, že žiadnemu kresťanovi nemôže byť cudzí taký text, ktorý je inšpirovaný Duchom Svätým.

Je síce pravda, že niektoré formulácie brané vo vlastnom zmysle môžu kresťanovi znieť prekvapivo alebo dokonca cudzo, ale ak si ich osvojil Ježiš Kristus – a jemu nezneli cudzo – a ak sv. Augustín povedal: *Môj Žaltár, moja radosť...*, potom my, bežní kresťania, vždy máme čo v Žaltári nachádzať pre naše duchovné obohatenie a posvätenie.

Čítať žalmy v kresťanskom duchu znamená mať pred očami Ježiša Krista a snažiť sa všetky formulácie rozumieť ako zamerané na neho a na jeho dielo spásy. Niektoré formulácie

⁵ Pod výrazom Žalmy v tomto prípade možno rozumieť aj všetky múdroslovné spisy Starého zákona.

možno priamo vzťahovať na Ježiša Krista, iné treba pochopiť v duchovnom zmysle a iné zas v plnom zmysle.

Okrem toho, v Žaltári, ktorý sa používa napr. v Liturgii hodín, sú takmer pred každým žalmom uvedené stručné formulácie, buď z novozákonných kníh alebo od cirkevných otcov, ktoré ukazujú, ako možno ten-ktorý žalm pochopiť v kresťanskom duchu.

Napríklad pred Ž 42 (*Ako jeleň dychtí za vodou z prameňa, tak moja duša, Bože, túži za tebou...*) je uvedená výstižná veta z Zjv 22,17: „Kto je smädný, nech príde a kto chce, nech si naberie vody života“.⁶ Tak sa jeden biblický text vysvetľuje iným textom z Písma.

Pred Ž 114 (*Keď Izrael vyšiel z Egypta, dom Jakubov spomedzi ľudu cudzieho...*) je uvedená veta od sv. Augustína: „Uvedomte si, že aj vy ste vyšli z Egypta, keď ste sa zriekli sveta...“⁷

Týmto spoľahlivým využitím žalmov aj pre novozákonnú kresťanskú spiritualitu sa potvrdzuje inšpirovaný charakter týchto teologicky nesmierne bohatých a pre duchovnú formáciu človeka účinných biblických textov.

Jednoduchá analýza žalmov: Praktická ukážka Ž 1

Text Ž 1:

¹ *Blažený človek, čo nekráča podľa rady bezbožných
a nechodí cestou hriešnikov,*

ani nevysedáva v kruhu rúhačov,

² *ale v zákone Pánovom má záľubu*

a o jeho zákone rozjíma dňom i nocou.

³ *Je ako strom zasadený pri vode,*

čo prináša ovocie v pravý čas,

a jeho lístie nikdy nevädne;

darí sa mu všetko, čo podniká.

⁴ *No nie tak bezbožní, veru nie;*

tí sú ako plevy, čo vietor ženie pred sebou.

⁵ *Preto bezbožní neobstoja na súde,*

ani hriešnici v zhromaždení spravodlivých.

⁶ *Nad cestou spravodlivých bedlí Pán,*

ale cesta bezbožných vedie do záhuby.

Niekoľko vstupných poznámok: Ž 1 je v tej najlepšej pozícii vzhľadom na celý Žaltár. Predstavuje totiž „vstupný portál“ do celého Žaltára, čiže do celej zbierky žalmov. Hovorí totiž o blaženosti, ktorú človek získa tým, že sa úplne oddelí od zla a zaoberá sa meditáciou Pánovho zákona. Pri praktickom rozbere žalmov možno postupovať podľa nasledovných krokov:

⁶ Liturgia hodín, III. zv., 2. týždeň, pondelok, ranné chvály.

⁷ Liturgia hodín, III. zv., 1. týždeň, nedeľa, 2. večery.

A) *Výber žalmu a dôkladné oboznámenie sa s jeho obsahom.* Dobré oboznámenie sa s vybraným žalmom je účinným predpokladom dobrého porozumenia teologického a duchovného posolstva žalmu. Je preto potrebné viackrát si ho prečítať a rozmýšľať nad jeho obsahom. Tak si možno nadobudnúť dobrý prehľad o myšlienkovom postupe v celom žalme. Žalm 1 si dôkladne prečítame a snažme sa zapamätať jeho obsah.

B) *Obsahové členenie žalmu.* V tomto kroku sa po viacnásobnom prečítaní žalmu snažíme identifikovať samostatné myšlienkové jednotky podľa toho, ako sú v žalme usporiadané a ako na seba nadväzujú.

Zisťujeme, že Ž 1 sa skladá z dvoch protikladných obrazov (blažený muž /v. 1-3/; bezbožní ľudia /v. 4-5/) a zo záverečného súhrnu ako výsledku úvahy o pravej blaženosti (v. 6). Každý zo spomenutých obrazov má príklad: blažený muž je ako strom, bezbožní sú ako plevy, ktoré vietor roznáša... Záverečná myšlienka predstavuje dlhodobú ľudskú skúsenosť. Podľa nej si treba zariadiť život.

C) *Komentár k jednotlivým veršom a nejasným výrazom.* Je veľmi dobre, ak máme poruke nejaký praktický komentár k žalmom. V nich je možné nájsť primerané poznámky k hlbšiemu porozumeniu jednotlivých veršov.

V slovenčine jestvuje veľmi dobrý komentár k žalmom od prof. Mikuláša Stanislava s názvom *Žaltár* (SSV Trnava 1948), v češtine sú známe komentáre k žalmom od Dr. Jaroslava Sedláčka z roku 1901, v ostatných rokoch slovenskí jezuiti pripravili sériu kvalitných moderných komentárov k žalmom (séria niekoľkých zväzkov bude kompletná zrejme v roku 2022). Prof. F. Trstenský v roku 2008 vydal v Ružomberku *Úvod do Knihy žalmov*. Iste aj iní autori publikovali alebo budú publikovať ďalšie diela k žalmom. Aj v Písme svätom sú pod textom žalmov stručné poznámky, ktoré môžu pomôcť správne porozumieť niektoré ťažšie formulácie. Komentár k Ž 1:

V. 1: *Blažený muž* alebo *blažený každý*... Prvé slová Žaltára aj Ž 1 sú „vstupnou bránou“ do čítania žalmov. To slovo je v origináli gramaticky v množnom čísle, ale prekladá sa jednotným číslom. Slovo *muž* je s členom, hoci pri prvej zmienke sa člen neuvádza. To všetko je znak veľkého dôrazu na to, čo sa v tom verši hovorí. *Blažený muž* je ten, kto úplne (3x) odmieta zlo: *nekráča, nechodí, nevysedáva*... v prostredí zlých ľudí. Hebrejské slovesá tu použité majú význam: *kráčať * stáť * sedieť*. To je negatívna náplň blaženosti podľa Ž 1.

V. 2: Tento verš prináša pozitívnu náplň blaženosti: je to rozjímanie nad Pánovým zákonom. Ten človek je naozaj šťastný, kto vie razantne odmietnuť zlo v akejkoľvek podobe a kto má Pánov zákon za predmet svojej záľuby a lásky. To je najvyšší zdroj blaženosti. Hebrejské sloveso *hagah* tu znamená ticho hovoriť, šeptať... Židia sú zvyknutí ticho recitovať biblické texty. Neustálym čítaním textov Písma sa nám objasňujú biblické súvislosti a postupne objavujeme krásu Božieho zjavenia zachyteného v Písme.

V. 3: Tu je uvedené praktické prirovnanie: blaženosť človeka opísaného vyššie sa podobá stromu, ktorý má ovocie v pravý čas a na ktorom sú listy v každom čase (ako liek, aj ako prostredie poskytujúce tónu). Takýto človek ide vždy na istotu: *darí sa mu všetko*...

V. 4: Podstatný výraz v tomto verši je slovo *plevy*. Bezbožní sú pripodobnení k plevám, ktoré vietor ženie pred sebou... Je zaujímavé, že autor žalmu nepovažuje za potrebné hovoriť o ich konečnom určení. Vietor ich ženie, idú kamsi do stratena. Nezostane po nich nič trvalé.

V. 5: V predchádzajúcom verši autor použil prirovnanie bezbožných k plevám, v 5. verši hovorí o tom, že bezbožní nikde neobstoja: ani *na súde* (nie sú hodnoverní), ani *v zhromaždení spravodlivých* (nemajú princípy, nie sú spoľahliví).

V. 6: Tu je sformulovaný záverečný súhrn, celkové poučenie z tohto žalmu. Celý žalm vyznieva ako pozvanie ku skutočne blaženému životu. Je to zároveň pozvanie k čítaniu a k meditácii Žaltára. Ten, kto vstúpi cez tento „portál Žaltára“, bude blažený.

D) Formulovanie teologického a spirituálneho posolstva. Pod výrazom „teologické“ posolstvo treba rozumieť vieroučnú, náukovú stránku žalmu. Ide tu o to, že aké poznatky nám ten-ktorý text poskytuje a aký úžitok si z toho môžeme zobrať. Spirituálne posolstvo je zas praktická stránka, to znamená: čo treba robiť, ako sa zachovať v jednotlivých situáciách a podobne.

V prípade komentovaného žalmu 1 je jeho teologickým posolstvom porovnanie dvoch spôsobov života. Vypuklé je porovnanie konečného údela nábožného a bezbožného človeka. Prvý je ako strom, ktorý sa vždy má čím preukázať, vždy má čo ponúknuť... Druhý, bezbožný sa rýchlo stane minulosťou, stratí sa bez stopy ako lístie, ktoré vietor odženie do neznáma, ale nikto sa nezaujíma, kam...

Iné, špeciálnejšie výklady, ktoré sa venujú napr. nejakému detailu v tomto žalme, si všímajú obraz stromu pri vode... Patristika (alegorická lektúra) sa upriamila na obraz *stromu pri vode* a rozumie pod tým Ježišov kríž. Vody sú rajskými vodami krstu, ktoré dávajú večný život. Pod pitím z tejto vody cirkevní otcovia chápu liturgiu (sv. Justín, *Apológia I*, 40,8-9).

Spirituálne posolstvo sa chápe ako povzbudenie alebo ako ponuka impulzov pre duchovný život alebo pre praktické uskutočnenie posolstva tohto žalmu:

- * v Ž 1 možno nájsť dostatok impulzov pre pravidelné čítanie Písma a pre snahu o život podľa jeho posolstva;

- * bezcennosť a biedny údel pliev je odstrašujúcim príkladom pre život človeka. Každému človeku má aspoň trochu záležať na tom, aby z jeho života ostala aspoň nejaká pamiatka, nejaký dobrý príklad pre ďalšiu generáciu. Po živote ako plevy neostane nič trvalé;

- * človek má byť ako strom: pevný, stály, užitočný, vyvážený, odolný...

- * Žalm 1 obsahuje starozákonné „blahoslavenstvo“ na človeka, ktorý našiel záľubu v meditácii Pánovho zákona. Je to motív hodný nasledovania.

Záver

Modlitebná kniha sz-človeka je naozaj oslovujúca a inšpirujúca. Bola to modlitebná kniha Pána Ježiša, Panny Márie, sv. Jozefa a mnohých ďalších krásnych duší Starého zákona (starec Simeon, prorokyňa Anna, sv. Joachim a Anna...), ktorí sú aj nám, kresťanom, blízke.

Žaltár ostáva aj dnes jedným z hlavných nástrojov vo formácii zasvätených ľudí (kňazi, rehoľníci), ako aj tých dnešných kresťanov katolíkov, ktorí sa modlia Liturgiu hodín, pozostávajúci hlavne zo žalmov. Aj my teda môžeme konštatovať so sv. Augustínom: „Môj Žaltár, moja radosť!“